

LÄÄKEHOITOSUUNNITELMA

Toimintamalli varhaiskasvatuksessa (sis. ostopalvelupäiväkodit), esiopetuksessa, koulussa sekä aamu- ja iltapäivätoiminnassa

Johdanto

Tämän lääkehoitosuunnitelman perustana on Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen vuonna 2016 julkaissut opas *Turvallinen lääkehoito - Opas lääkehoitosuunnitelman tekemiseen sosiaali- ja terveydenhuollossa* (<https://www.julkari.fi/handle/10024/129969>). Oppaan luvussa 11 (Lääkehoidon erityistilanteet) käsitellään varhaiskasvatuksessa ja kouluissa tapahtuvaa lääkehoitoa.

Lääkehoitosuunnitelma on varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen asiakirja, jonka ajan tasalla pitämisestä yksiköt vastaavat konsultoiden tarvittaessa Lasten, nuorten ja perheiden palveluiden asiantuntijoita. Tämä suunnitelma on tehty yhteistyössä varhaiskasvatuksen, perusopetuksen, neuvolatoiminnan ja kouluterveydenhuollon kesken. Tätä suunnitelmaa noudatetaan varhaiskasvatuksessa (pois lukien avoin varhaiskasvatus), esiopetuksessa, perusopetuksessa sekä koulujen aamu- ja iltapäivätoiminnassa. Suunnitelma liitetään perusopetuksessa osaksi yksikön oppilashuoltosuunnitelmaa ja varhaiskasvatuksessa osaksi turvallisuussuunnitelmaa.

Tässä suunnitelmassa kerrotaan varhaiskasvatuksessa, esiopetuksessa, perusopetuksessa sekä koulujen aamu- ja iltapäivätoiminnassa tehtävistä lääkehoitoa koskevista suunnitelmista. Lääkehoitoa koskevia suunnitelmia on kaksi: 1. yleinen lääkehoitosuunnitelma, joka sisältää lääkehoitoon liittyvät yleiset toimintamallit ja 2. lapsen/nuoren henkilökohtainen lääkehoidon toteutussuunnitelma. Kaupungin Erho-yksiköllä on oma yksikkökohtainen lääkehoitosuunnitelmansa.

Lisäksi tämä asiakirja sisältää tietoa yleisimmistä lääkehoitoa vaativista tilanteista sekä ohjeet joditablettien käytöstä.

1. Yleinen lääkehoitosuunnitelma

Lääkehoitoon liittyvät toimijat ja vastuut

On olennaista, että lapsen/oppilaan kanssa toimivat henkilöt saavat tiedot lapsen sairaudesta ja sen vaatimista toimenpiteistä huoltajien, erikoissairaanhoidon, neuvolan ja/tai kouluterveydenhuollon kautta.

Huoltajat

Kun varhaiskasvatuksessa tai koulussa on lapsi/oppilas, joka tarvitsee säännöllistä lääkehoitoa, huoltajien on huolehdittava siitä, että lääkehoidon toteuttamisesta sovitaan yhdessä terveydenhuollon, varhaiskasvatuksen ja/tai koulun henkilöstön kanssa.

Huoltaja vastaa siitä, että lapsen lääkehoidon tarve ja kaikki lääkehoidon kannalta tarvittava ajantasainen tieto on yksikön käytettävissä. Huoltaja vastaa myös lapsen yksilöllisen lääkkeen toimittamisesta ja tiedon siirtämisestä varhaiskasvatukseen/kouluun. Kaikki lapsen lääkehoitoon osallistuvat tahot toimivat yhteistyössä huoltajien kanssa.

Lapsi/oppilas

Lapsi/oppilas osallistuu lääkehoidon toteutukseen oman kehitystasonsa mukaisesti.

Yksikön johtaja

Yksikön johtaja (päiväkodin johtaja, rehtori) vastaa lapsen/nuoren lääkehoidon toteutus suunnitelman laatimisesta ja ”jalkauttamisesta” oman yksikkönsä toimintaan. Johdon on huolehdittava siitä, että henkilökunta on saanut tarpeenmukaisen perehdytyksen ja mahdollisen lisäkoulutuksen lapsen lääkehoitoon. Lisäksi yksikön johtaja huolehtii, että henkilökohtaisten lääkehoidon toteutussuunnitelmien tietoja käsitellään salassapitosäännösten mukaisesti.

Yksikön johtaja on vastuussa varhaiskasvatuslain 41 §:n ja perusopetuslain 41 §:n mukaisesta välttämättömän tiedon siirtämisestä.

Terveydenhuolto

Kouluterveydenhuolto, neuvolatoiminta tai lasta/oppilasta hoitava terveydenhuollon yksikkö vastaavat osaltaan siitä, että lapsen/oppilasta henkilökohtaisen lääkehoidon toteutussuunnitelman laatimisen tarve tulee varhaiskasvatuksen, koulun tai aamu- ja iltapäivähoitopaikan tietoon. Jos esimerkiksi terveystarkastuksessa tulee esiin lääkityksen tarve, sovitaan yhdessä huoltajan kanssa tiedon siirrosta ja henkilökohtaisen lääkehoidon toteutussuunnitelman tekemisestä.

Kouluterveydenhuolto, neuvolatoiminta tai lasta/oppilasta hoitava terveydenhuollon yksikkö (esim. erikoissairaanhoido) vastaavat lääkehoidon toteuttamisen vaatimasta osamisen varmistamisesta ja lääkehoitoluvan myöntämisestä.

Suostumuksensa antanut lääkkeen antaja

Lääkehoitosuunnitelmassa suostumuksensa antanut lääkkeen antaja vastaa siitä, että hän toimii tehdyn suunnitelman mukaisesti.

Jokainen yksikön työntekijä vastaa hätätilanteessa ensiaputoimenpiteistä.

Lääkehoidon toteuttaminen

Terveysalalle kouluttamattomalla työntekijällä ei ole velvoitetta lääkehoidon toteuttamiseen. Esimerkiksi opetustoimen lainsäädäntö ei määrittele työntekijöiden lääkehoitoon osallistumista. Yksikön johtajan tehtävä on kuitenkin työtehtävien organisoimisella ja rekrytoinneilla vastata siitä, että lapsen/oppilaan henkilökohtainen lääkehoidon toteutus suunnitelma toteutuu.

Lääkehoitoon kouluttamaton henkilö voi toteuttaa lääkärin lapselle määräämää, luonnollista tietä annettavaa (esim. suun kautta) tai ihon alle pistettävää (esim. insuliini) lääkehoitoa. Tällöin toteuttaminen perustuu työntekijän suostumukseen, perehdytykseen, lisäkoulutukseen sekä lapsen/oppilaan henkilökohtaisessa suunnitelmassa sovittuihin asioihin. Lisäksi tarvitaan lääkärin antama lupa, kun kyseessä on muu kuin luonnollista tietä annettava lääke. Sovittaviin asioihin kuuluvat lääkityksen toteuttaja sekä tämän varahenkilö ja heidän tarvitsemansa perehdytys, erityistilanteisiin varautuminen, ensiapukäytännöt sekä työnjako ja vastuut koulun toimijoiden, huoltajien ja lapsen kesken. Asioista tehdään kirjallinen suunnitelma (henkilökohtainen lääkehoidon toteutus suunnitelma, luku 2).

Silloin, kun lääkitseminen on työnantajan hyväksymää toimintaa, siihen liittyvä vastuu ja mahdolliset vahingonkorvauskysymykset ratkaistaan samoin periaattein kuin koulutyössä yleensäkin. Potilasvahinkovakuutus koskee vain terveydenhuollon ammattihenkilön toimintaa.

Ihon alle tai lihakseen pistettävän lääkityksen antamiseksi tarvitaan koulutus. Koulutuksen antaa ja osaamisen varmistaa terveydenhuollon ammattilainen. Lääkehoitoluvan myöntää hoitavan yksikön lääkäri (Tays) tai Lasten, nuorten ja perheiden palveluiden ylilääkäri / vastaava lääkäri.

Yksiköissä toteutettava lääkehoito

Varhaiskasvatuksessa, koulussa ja aamu- ja iltapäivätoiminnassa annetaan lääkkeitä vain lapsen/nuoren henkilökohtaisen lääkehoidon toteutus suunnitelman mukaan. Lääkehoidon toteutus suunnitelma laaditaan lapsen ikä ja kehitystaso huomioon ottaen. Esimerkiksi koululainen osaa usein itse ottaa lääkkeensä ja tällöin henkilökunnan tehtävänä on antaa huoltajan toimittama lääkeannos tai valvoa, että lääke tulee otetuksi ja seurata lapsen tilannetta.

Yksiköissä sovitaan seuraavista lääkehoidon käytännöistä:

- äkillisen hätätilanteen toimintamalli
- menettelytavat toimintaympäristön ulkopuolella tapahtuvassa toiminnassa esim. retket, leirikoulut, liikuntatunnit
- henkilökohtaisen lääkehoidon toteutus suunnitelman laatiminen
- lääkkeen antamiseen liittyvä perehdytys

Lääkehoitoa toteutetaan henkilökohtaisen lääkehoidon toteutus suunnitelman mukaisesti esimerkiksi:

- ensiapulääkitys anafylaktisessa reaktiossa
- ensiapulääkitys epilepsia-kohtauksessa ja kuume-kohtauksessa
- kuumeen hoito kuume-kohtauksen ennaltaehkäisyä

- astmalapsen avaava lääke astmakohtauksessa tai ennakoivasti esim. ennen liikuntatuntia
- diabeetikolapsen insuliinipistokset ja ensiapulääkitys insuliinishokissa
- muun pitkäaikaissairauden vaatima jatkuva lääkitys
- kuuriluonteinen lääkitys
- atooppisen ihon rasvaus

2. Lapsen/nuoren henkilökohtainen lääkehoidon toteutussuunnitelma

Kaikesta lapsen/oppilaan lääkehoidosta tehdään henkilökohtainen lääkehoidon toteutussuunnitelma. Suunnitelma tehdään kirjallisesti. Suunnitelma perustuu siihen, että lääkehoidon tarpeen on arvioinut ja suunnitellut lasta/oppilasta hoitava taho. Tätä tahoja voidaan tarvittaessa konsultoida asiantuntijana.

Henkilökohtaisen lääkehoidon toteutussuunnitelman laatimisesta ja päivittämisestä vastaa yksikön johtaja. Hän kutsuu koolle lapsen/oppilaan lääkehoidon toteutussuunnitelman laatimiseksi lapsen/oppilaan huoltajat, lapsen/oppilaan kanssa varhaiskasvatuksessa/koulussa työskentelevät henkilöt sekä tarvittaessa lasta/oppilasta hoitavan terveydenhuollon tahon. Myös lapsi/oppilas itse voi osallistua kehitystasonsa mukaisesti.

Läákehoidon toteutussuunnitelma tehdään yhteistyössä huoltajan kanssa. Suunnitelmaa laadittaessa pohditaan lapsen/oppilaan lääkehoidon ja terveydentilan seurannan tarpeet ja millä laajuudella ja toimenpiteillä näihin tarpeisiin pystytään vastaamaan.

Huoltajat tuovat lääkkeitä päiväkotiin/kouluun annostusohjeineen alkuperäispakkauksessa sekä toimittavat selkeät, yksinkertaiset ohjeet lääkeannoksista ja muista tarvittavista toimenpiteistä (esim. ravitsemusohjeet) sekä niiden mahdollisista vaikutuksista hoitoon. Lääkettä voidaan antaa lääkkeen määräjän (reseptilääke) tai terveydenhuollon ammattilaisen (itsehoitolääke) ohjeen mukaisesti.

Henkilökohtaisen lääkehoidon toteutussuunnitelma koskee myös ilta-, viikonloppu- ja vuoro hoitoa sekä koulun ulkopuolista opetusta, kuten leirikoulua. Jos henkilökohtaista lääkehoidon toteutussuunnitelmaa ei ole ja tulee esim. kipu- tai kuumeläláákkeen tarve, ollaan yhteydessä huoltajaan.

Suunnitelman säilyttäminen ja päivittäminen

Lapsen/oppilaan henkilökohtainen lääkehoidon toteutussuunnitelman säilyttämisestä vastaa yksikön johtaja. Suunnitelman pitää olla helposti kaikkien toimijoiden saatavilla varhaiskasvatuksessa/koulussa. Suunnitelman laatimisen yhteydessä kerrotaan huoltajille, missä suunnitelmaa säilytetään. Lisäksi tieto lääkehoidon toteutussuunnitelman olemassaolosta tulee olla sijaisia varten esim. heille toimitettavan ohjeen yhteydessä. Varhaiskasvatuksessa tieto suunnitelmasta kirjataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan.

Henkilökohtainen lääkehoidon toteutussuunnitelma päivitetään vuosittain. Yksikön johtaja vastaa päivittämisprosessin aloittamisesta. Suunnitelma päivitetään myös aina, kun lääkehoidossa tapahtuu muutoksia.

Suunnitelma siirretään lapsen/oppilaan mukana varhaiskasvatuksessa, esiopetuksessa ja perusopetuksessa. Huoltaja vastaa tiedonsiirrosta nivelvaiheissa. Suunnitelmaa ei arkistoida.

Henkilökohtaisen lääkehoidon toteutussuunnitelman sisältö

Henkilökohtaiseen lääkehoidon toteutussuunnitelmaan kirjataan:

- mistä sairaudesta tai oireesta on kyse
- mitä lääkehoitoa tarvitaan ja milloin
- keiden on tarpeen tietää tästä suunnitelmasta
- missä lääke säilytetään, milloin lääke on vastaanotettu ja mikä on viimeinen käyttöpäivämäärä
- annostus ja lääkkeen antotapa
- kuka lääkkeen antaa ja kuka/ketkä ovat varahenkilöitä
- perehdytys, kirjallinen lupa
- mitä muita toimenpiteitä kuin lääkkeen antamista tilanne saattaa edellyttää, kuten
 - ensiapu
 - ambulanssin kutsuminen
 - ilmoittaminen huoltajille
 - mitä oireita seurataan
 - muita lääkkeen antamiseen liittyviä toimenpiteitä (esim. verensokerin mittaaminen)
- erityistilanteisiin varautuminen, kuten retket, leirikoulut, liikuntatunnit, vuoroahoito, sovitun lääkkeenantajan poissaolo
- vastuut lapsen/oppilaan, huoltajien sekä varhaiskasvatuksen/koulun toimijoiden kesken
- milloin lääkkeen antamisesta informoidaan kouluterveydenhuoltoa tai huoltajia
- lääkkeen tai käytetyn välineen hävittäminen
- suunnitelman laatimiseen osallistujat
- suunnitelman säilytyspaikka, seuraavan päivituksen (viimeistään) ajankohta ja koollekutsuja

3. Yleisimmät lääkehoitoa vaativat tilanteet

Anafylaksia

Ampiaisen ja mehiläisen pistot sekä ruoka-aineet (esim. maito, pähkinät, kala, kiivi-hedelmä) voivat aiheuttaa äkillisiä allergiaoireita, jotka tavallisesti asettuvat itsestään. Voimakkaat ja nopeasti pahenevat reaktiot voivat kuitenkin uhata henkeä, ja potilas tarvitsee välittömästi yleensä reiden lihakseen (ei ihon alle) pistettävää adrenaliinia, jotta uhkaava sokki vältetään. Tilan tunnistaa voimakkaasta ihoreaktiosta, kasvojen punoituksesta, pulssin tihentymisestä ja huonovointisuudesta. Hengitys saattaa vinkua ja kiihtyä, ääni käheytyy ja tuntuu vatsakipuja.

Jos tiedetään lapsella olevan vaara saada anafylaktinen reaktio

- lapsen kanssa toimiville annetaan ohjaus, miten menetellään anafylaksiatilanteessa

- terveydenhoitaja (esim. kouluterveydenhoitaja, lapsen neuvolaterveydenhoitaja) näyttää Anafylaksia-videon ja opastaa henkilökunnan anafylaksian hoitoon käytettävän adrenaliinia sisältävän kynän käyttöön

Diabetes

Diabeetikkolapsen hoito on yksilöllistä. Diabeteksen hoidosta vastaa erikoissairaanhoidon yksikkö, Tampereella Tays:n lastentautien yksikkö. Hoitava taho suunnittelee huoltajien kanssa ja yhteistyössä lapsen varhaiskasvatuksen, koulun, neuvolan ja kouluterveydenhuollon kanssa diabeteksen hoidon edellyttämät toimenpiteet ja huomioon otavat seikat varhaiskasvatuksessa ja koulussa. Lasten kuntoutusohjaaja tai diabeteshoitaja on yleensä yhdyshenkilönä.

Erikoissairaanhoidon yksikkö huolehtii yleensä tarvittavan lääkehoidon ohjauksen antamisesta sekä osaamisen varmistamisesta yhteistyössä huoltajien ja tarvittaessa neuvolatoiminnan tai kouluterveydenhuollon kanssa. Erikoissairaanhoidon yksikkö huolehtii lääkehoidon toteuttamiseen liittyvän luvan antamisesta.

Henkilökuntaa varten yksiköissä tulee olla asiaan kuuluvat Diabetesliiton julkaisut: Diabetes leikki-ikäisellä – opas päivähoitoon, Diabetes kouluikäisellä - opas kouluille.

Lasten kuume-kouristukset

Kuume-kouristuksia esiintyy arviolta viidellä lapsella sadasta, tavallisimmin 1–2 vuoden iässä.

Vaikka kuume-kouristus muistuttaa epileptistä kohtausta, kyseessä ei ole epilepsia.

Kuume-kouristuskohtaus ennaltaehkäistään tai hoidetaan lapsen/oppilaan lääkehoidon toteutussuunnitelman mukaisella lääkityksellä.

Epilepsia

Lasten/oppilaan epilepsian hoidosta vastaa erikoissairaanhoidon yksikkö, joka yhdessä huoltajien kanssa arvioi varhaiskasvatuksessa ja koulussa tarvittavat toimenpiteet ja valmiudet. Lapselle/oppilaalle laadittavassa henkilökohtaisessa lääkehoidon toteutussuunnitelmassa huomioidaan mahdollisesti tarvittava kouristuskohtauksen välitön hoito.

4. Jodi

Joditabletti otetaan vakavassa ydinonnettomuudessa ja vain viranomaisen kehotuksesta oikean ajoituksen varmistamiseksi. Viranomaiset antavat ohjeita Yleisradion välityksellä (radio, tv).

Vakavassa ydinonnettomuudessa voi ilmaan päästä radioaktiivista kaasumaista jodia, joka kulkeutuu hengityksen mukana keuhkoihin ja lopulta kilpirauhaseen. Kilpirauhasen saama säteilyannos lisää kilpirauhasassyövän riskiä erityisesti lapsilla. Oikea-aikaisesti nautittu joditabletti kyllästää kilpirauhasen tavallisella ei-radioaktiivisella jodilla ja siten estää radioaktiivisen jodin kertymisen kilpirauhaseen. Liian aikaisin tai myöhään otettuna tabletin suojavaikutus heikkenee. Parhaan suojan saa nauttimalla tabletin 1-6 tuntia ennen kuin radioaktiivinen päästöpilvi kulkeutuu alueelle. Suojavaikutus pienenee mitä myöhemmin jodiannos nautitaan.

Joditabletit on annosteltava oikein. Annosteluohjeet löytyvät tablettipurkin kyljestä:

- 1 tabletti aikuisille ja yli 12-vuotiaille
- 1/2 tablettia 3 - 12 -vuotiaille lapsille
- 1/4 tablettia 1 kuukauden - 3 vuoden ikäisille lapsille
- 1/8 tablettia alle 1 kuukauden ikäisille.

”Ota vain yksi annos. Jos päästö uusiutuu tai jatkuu pitkään, kehoitus uudesta annoksesta annetaan Yleisradion välityksellä (radio, tv). Älä ota joditablettia, jos olet yliherkkä jodille tai sinulla on todettu kilpirauhasen toimintahäiriö.”

Lisätietoja joditablettien käytöstä löytyy Säteilyturvakeskuksen nettisivuilta

<https://www.stuk.fi/aiheet/sateilyvaara/toimintaohjeet-sateilyvaaratilanteessa/joditabletit>

5. Lähteet

Inkinen, Ritva; Volmanen, Petri; Hakoinen, Suvi (2016)

Turvallinen lääkehoito - Opas lääkehoitosuunnitelman tekemiseen sosiaali- ja terveydenhuollossa

<https://www.julkari.fi/handle/10024/129969>

Sosiaali- ja terveysministeriö, Opetusministeriö, Suomen Kuntaliitto. Toimintamalli diabetesta sairastavan lapsen koulupäivän aikaisesta hoidosta Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2010:9

<http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/72726>

Pitkäaikaissairaiden lasten lääkehoidon turvallinen toteuttaminen lasten päivähoidossa. Sosiaali- ja terveysministeriön tiedote 3.10.2012.

https://stm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/trygg-lakemedelsbehandling-av-langtidssiuka-barn-inom-barndagvarden?_101_INSTANCE_yr7QpNmlJmSj_redirect=%2Fhaku%2F-%2Fq%2F%25C3%25A4%25C3%25A4kehoito

Lääkitys koulupäivän aikana.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Lapset, nuoret ja perheet

https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/opiskeluhoolto/kouluterveydenhuolto/sairauden_hoitoon_tarvittava_tuki_koulussa/laakitys_koulupaivan_aikana